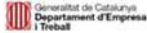

Economies de resistència migrant per a enfrontar-nos a la crisi eco-social:

alguns apunts sobre les migracions,
l'alimentació i la cultura

RUÍDO RESISTENCIA RAÍZ COCINAS MIGRANTES

IMPULSEN

PROMOUEN

COL·LABOREN

Economies de resistència migrant per a enfrontar-nos a la crisi eco-social: alguns apunts sobre les migracions, l'alimentació i la cultura.

Lina Ruiz

8 de juliol 2024

Aquest assaig es va desenvolupar com a Treball de Fi de Postgrau (TF) en el marc del Postgrau d'Economia Social i Solidària - Estudis Cooperatius impulsat per la Xarxa d'Economia Solidària de Catalunya, coordinat per la Ciutat Invisible, amb el suport acadèmic de L'Institut Metròpoli de la UAB i la Cooperativa La Tregua.
<https://formacio.coop/>

CONTINGUTS

Convidar les comensals per a digerir, junttes, aquestes idees.....	p.1
Tot al seu lloc, posar sobre la taula els ingredients.....	p.3
Bullir o portar al seu punt el marc teòric.....	p.5
Dret a migrar.....	p.11
Pel dret a una alimentació culturalment adequada.....	p.16
Drets culturals en el marc de la ciutat de Barcelona.....	p.26
Alimentar la vocació de continuïtat.....	p.35
Amanir amb experiències inspiradores.....	p.37
Proposta d'acció.....	p.41
Bibliografia.....	p.54

**Economies de resistència migrant
per a enfrontar-nos a la crisi eco-social:
alguns apunts sobre les migracions, l'alimentació i la cultura**

Convidar les comensals per a digerir, juntes, aquestes idees

En la cuina es teixeixen relacions culturals, econòmiques, socials, polítiques i afectives que permeten situar-se emocional, sensorial i críticament creant noves maneres de veure, pensar i fer. Per això, si rumiem entorn del sosteniment de la vida, les xarxes de cures i els límits planetaris, ens trobem lligats al pivot que fa possible la nostra existència: l'aliment. I és per això que, en el món contemporani, el sistema alimentari -en el camp material i simbòlic- és un terreny en disputa del paradigma Capital versus Vida, en el qual es continua perpetuant el poder colonial-patriarcal-colonial hegemònic. Com incentivar un canvi de paradigma? És possible proposar vies alternatives que propendeixin per les *ecologies de l'aliment*,¹ el *metabolisme planetari* i la possibilitat que tots ens nodrim?

Seguint aquest fil narratiu, aquest text té com a propòsit cuinar algunes idees sobre la crisi eco-social actual i especular sobre si és possible albirar *mons mutus*,² mons possibles, o si podem transformar positivament aquest que està greument ferit.³ Per a això, proposo un desenvolupament metodològic en perspectiva: dibuixaré en primer lloc i a grans trets un context global, de seguida decantaré alguns conceptes en el context local de la ciutat de Barcelona i, finalment, delimitaré l'experiència al meu context personal. L'anterior, perquè la manera de pensar/fer/cuinar/digerir les idees que aquí es proposen, només és possible des d'un coneixement situat.⁴

Respecte a la perspectiva global, proposo aproximar-me a la crisi eco-social i els seus aspectes migratoris, alimentaris i mediambientals, tots ells travessats pel sistema patriarcal-colonial-capitalista hegemònic.

La perspectiva local està ubicada a la ciutat de Barcelona i l'abordaré des d'una mirada als drets universals, específicament tres:

el dret a migrar (a través d'una reflexió sobre la Llei d'Estrangeria i el moviment #RegularizaciónYA); el dret a una alimentació culturalment adequada (fent èmfasi en la meva experiència personal i en l'informe que porta el mateix títol impulsat per L'Etnogràfica) i, finalment, sobre els drets culturals (referint-me principalment a col·lectius que s'han manifestat entorn de l'accés, la participació i la representació de la població migrant en l'esfera cultural d'aquesta ciutat en les diferents edicions del Festival #Acciómigrant que impulsa el programa Fes! Cultura).

La perspectiva personal té a veure amb la meva pròpia experiència migratòria. Des que vaig arribar a aquesta riba, he estat travessada per moltes preguntes entorn de l'alimentació i la migració, a qüestions relacionades amb la identitat, la memòria i la possibilitat de promoure relacions i formes de vida més sostenibles. La pregunta sobre com habitar una cultura alimentària de proximitat des del meu cos diaspòric, sense perdre de vista la meva construcció identitària i la posada en valor del meu origen, del que soc, de la meva ancestralitat i la meva memòria ha estat una constant. Com fer-ho de manera plaent i amb delit, atenent a les comunitats i la crisi global, ha estat una qüestió que s'ha tornat cada vegada més urgent. Per sort, cada dia trobo més complicitats que permeten veure camins de possibilitat per pensar en aquests *dolors que mengem*⁵ i en estratègies per a transitar l'enyorança, les contradiccions i la incertesa. Aquesta ordit afectiva, social i política és la que m'ha permès pensar col·lectivament com viure, situar-nos i acollir-nos en el nostre procés migratori. A més, pensar l'aliment, d'on ve, com ens alimentem i de quines maneres, emergeix com una cosa fonamental per poder transformar els modes de vida insostenibles de la nostra contemporaneïtat. I aquesta manera de pensar, ser i fer en col·lectiu, és a dir, tots aquests afectes que cuinem, són polítics i, a la vegada, tenen el poder de polititzar-nos.⁶

Tot al seu lloc, posar sobre la taula els ingredients

Ens enfrontem a la gran urgència sobre com transformar l'estructura colonial, patriarcal i capitalista contemporània creant sistemes-món alternatius. Ara bé, per òbvies raons, l'extensió d'aquests apunts no és tan ambiciosa. D'aquest gran problema, es desprenen algunes qüestions més abastables i que s'espera, discretament, abordar en aquest text:

- Com construir nous relats a través de l'art, l'alimentació i la cultura? És possible fer-ho promovent l'accés a l'alimentació culturalment adequada, impulsant una *cuina diaspòrica i situada* a Barcelona?⁷
- La proposta anterior contribueix a impulsar l'accés, la participació i representació en la cultura de la població migrant? pot ser una alternativa per a regularitzar la nostra situació migratòria i al mateix temps promoure la nostra inserció laboral?

En el que segueix s'especula una possible via d'acció: la construcció d'un model alternatiu, emmarcat dins de l'Economia Social i Solidària, que permeti desenvolupar interessos, teixir complicitats, treballar i cuinar maneres d'enfrontar-nos a la crisi.

1 Idees que apareixen en (OpEPA - Organización para la Educación y Protección Ambiental 2024)

2 (Alfonso 2020)

3 (Haraway, Seguir con el problema: Generar parentesco en el Chthuluceno 2019)

4 Faig referència al concepte epistemològic desenvolupat per Donna Haraway sobre el context i la subjectivació implícits en qualsevol punt de vista. Tenint en compte que el lloc d'enunciació mai és neutre, es fa necessari explicitar des d'on s'està parlant i d'aquesta manera de posicionar-se políticament (Haraway, Ciencia, cyborgs y mujeres. La invención de la naturaleza 1995)

5 (OpEPA - Organización para la Educación y Protección Ambiental 2024)

6 Si bé les paraules d'aquest text són la terra que he escampat des que vaig arribar a Barcelona, ha estat gràcies a les converses i trobades amb altres persones el que ha llaurat i nodrit aquest sòl perquè sigui fèrtil. Per això vull agrair als meus amigres i còmplices Jamaiconas, Columba Zavala i Mariana Alva, de qui he pres paraules que hem articular juntes; a Diego Salazar i Gigi Ríos de Connectats Cooperativa; a Roser Matamala por su cariñosa revisión del catalán; als sabers ancestrals sobre els quals he tingut l'oportunitat d'aprofundir, a les lectures de pensadores feministes i decoloniales; al Postgrau en Economia Social i Solidària i a totes les companyes que han sacsejat i aportat a la construcció de noves idees i projeccions. A totes gràcies per donar sentit i marc teòric, possibilitats d'acció i horitzó de futur.

7 A la meva arribada a Barcelona, aquesta aproximació va ser alimentada en un primer moment per l'espai La Cuina del MACBA sobre pràctica i recerca entorn de l'alimentació del qual vaig formar part en el període 2022-2023. Les reflexions del llibre La cocina situada (Boserman 2021), també van nodrir aquestes idees que estaven latents abans d'arribar a aquesta ciutat i que des de llavors han pres camins i formes molt diverses.

Bullir o portar al seu punt el marc teòric

Context de crisi eco-social

Per a emmarcar aquest context és possible referir-se a Yayo Herrero, activista ecofeminista espanyola que esbossa amb molta claredat diferents crisis profundes i interrelacionades que afecten la humanitat i al planeta: l'econòmica, ecològica i la de reproducció i cures humanes. Per abordar el seu plantejament, Herrero es refereix primer a alguns elements de la vida humana i planetària que són fonamentals.⁸

D'una banda, sosté que la nostra vida humana és eco-dependent per estar lligada a uns límits planetaris. Això vol dir que, com a espècie viva inserida en un medi natural, tot el que podem produir (energia, minerals, aliment), està subjecte a unes característiques pre-existents que no tenim la capacitat de fabricar ni controlar. De manera que la nostra vida humana està condicionada a uns límits físics de la terra.

D'altra banda, sosté que com a éssers humans som interdependents (i per tant vulnerables). Es refereix a les nostres vides encarnades en cossos que neixen, creixen, emmalalteixen, envelleixen i moren i que durant aquest cicle vital depenem d'uns altres per a la nostra supervivència. Som eminentment socials i al llarg de la nostra vida requerim de cures -físiques, emocionals, materials- per a desenvolupar-nos. Així mateix, naixem en contextos socials diferents que ens atorguen identitat i valor, afectant en les nostres maneres d'incidir sobre els nostres entorns. Naixem en marcs situats d'acció i com a éssers relacionals, som dependents dels altres.

Si entenem la nostra interdependència amb altres éssers humans i amb el nostre entorn, així com l'eco-dependència lligada

als límits planetaris, encaminar-se cap al que Herrero diu una *cultura de pau* consistiria a cuidar i respectar de manera harmònica els cicles naturals de la terra i les seves temporalitats; així com en una marcada prevalença de la cura, on hi hauria una reproducció quotidiana i generacional de la vida, centrada en la corresponsabilitat entre persones, comunitats i institucions.

Ara bé, contràriament a aquest marc de vida desitjable dibuixat anteriorment, la crisi eco-social emergeix com a resultat del sistema hegemònic que s'ha desenvolupat en contraposició amb les bases que mantenen la vida generant unes desigualtats creixents. Com esmenta Herrero, les crisis profundes esmentades abans són el resultat d'un model econòmic, polític i cultural pervers, focalitzat en l'expansió, acumulació i l'extracció, que li ha declarat la guerra a la vida, podria dir-se, en tres camps en disputa: el de la naturalesa, el de la justícia social i el dels drets socials.

En aquesta línia, la crisi econòmica estaria donada per un model capitalista d'acumulació i extracció, que funciona en detriment de la vida humana i no-humana i per sobre de la materialitat de la vida. La crisi ecològica apareix com a resultat d'aquest model econòmic extractiu que té com a conseqüències la pèrdua de biodiversitat, la reducció de recursos hídrics, d'energia i minerals, i l'emergència climàtica, entre altres. La crisi de reproducció i cures humanes, entrelaçada a les crisi econòmica i ecològica, té a veure amb un sistema hegemònic que està incidint en cossos i territoris de manera desigual i expandida. A això podria afegir-se una quarta crisi profunda que té a veure amb la crisi migratòria. Aquesta última com a resultat de processos de contaminació, esgotament i deterioració de béns necessaris per a la vida en les anomenades "zones de sacrifici" usualment en el sud global, que precaritzen i acaben per expulsar dels seus territoris a diverses persones o comunitats senceres.⁹

Sobre aquest context de crisi que incideix més intensament en el sud global, és rellevant també referir-se a pensadores com Yunderkys Espinosa i Silvia Rivera Cusicanqui. El gir feminista i decolonial proposat per Espinosa,¹⁰ per exemple, planteja que el sistema hegemònic occidental i europeu esbossat més amunt,

sorgeix a partir de lògiques de dominació, expansió, acumulació i desvaloració de la vida lligades al projecte polític de la modernitat que va sorgir en el segle XV com a resultat de la conquesta i colonització d'Amèrica. Modernitat/colonialitat serien indissociables i a partir d'aquesta configuració i les condicions històriques que li van donar forma, és que es dona origen a una raó instrumental i a una organització social que sosté estructures jeràrquiques d'opressió i dominació. La ficció universal i homogeneïtzant sobre el desenvolupament i el progrés promulgada per *la blanquitud*¹¹ es sostindria a partir de la *racialització i explotació capitalista com a característica estructural i estructurant del sistema actual*.¹² Aquesta crisi global s'emmarca llavors en el paradigma econòmic Capital vs. Vida, en el qual el sistema colonial, patriarcal i capitalista atorga valor al camp privat, productiu i mercantil mentre deshumanitza uns certs individus i invisibilitza totes les pràctiques articulades per a reproduir i sostenir la vida. També es fonamenta en una separació entre l'humà i la naturalesa, operant des d'una mirada antropocèntrica que exerceix control sobre aquesta naturalesa. A més, aquesta jerarquització no succeeix de manera des-territorialitzada. El sistema opera a través del control i explotació sobre els cossos i els territoris, incidint en la seva ordenació, desenvolupament i subjectivació econòmica, cultural i política. Aquesta empremta colonial que es fonamenta en l'obliteració de formes diverses de veure el món i repercuteix en l'explotació d'uns certs cossos (en categoritzar-se segons gènere, raça i/o classe, entre altres) i de recursos en determinats territoris, també ha significat violències epistèmiques en reduir els marcs de producció de coneixement a un sistema monolític. Les idees de Yayo Herrero sobre la nostra interdependència amb altres éssers humans i amb el nostre entorn, com bé ella mateixa reconeix, es nodreixen del feminisme comunitari i de diferents cosmogonies de Abya Yala. La cultura de pau que esmenta, per exemple, ressona amb el *Viure saborós*¹³ de la cosmogonia afrocolombiana fonamentada en la filosofia Ubuntu africana i la pràctica del *Bon viure*, principi constitucional basat en el *Sumak Kawsay*¹⁴ promulgat pels pobles indígenes de l'Equador i

Bolívia. Les paraules de Taniel Morales en el "Manual para maestros que lloran por las noches" – Llibre de Siembra Cultures de Pau i Bon viure, resulten molt apropiades per a abordar aquests conceptes (veure imatges pp.10).¹⁵ Aquests horitzons de futur, com a pensaments i pràctiques anticolonials, aporten a la descolonització i canvi de paradigma sobre els models de desenvolupament, civilització i progrés per a afrontar la crisi eco-social actual.

D'aquesta manera, diferents cosmovisions dels pobles de Abya Yala, les propostes del feminisme decolonial i l'eco-feminisme, semblen posar de manifest la importància de de-construir diversos mites relacionats amb el sistema hegemònic a partir d'un enfocament que posi en el centre a les persones i permeti imaginar noves maneres de relacionar-se, generant models diversos de producció, distribució i consum lligats al manteniment de la vida i no a la seva destrucció.

Silvia Rivera Cusicanqui escriu que "el colonialisme no reproduïx una heterogeneïtat informe i calidoscòpica de les diferències: estructura jerarquies, crea institucions de normalització-totalització i incuba formes de pedagogia que s'implanten en els cossos i en el sentit comú quotidià amb força repressiva".¹⁶ Per això cal desentramar l'ordit bigarrada i colonitzada del teixit social. L'objecte d'aquest treball, d'alguna manera, és desarticlar unes certes paraules màgiques, omplir-les de sentit, pensant-les. I llavors així, poder fer callar algunes inquietuds. I llavors, així, potser poder imaginar nous relats.

A continuació, tenint en compte el context de crisi global eco-social esbossat en aquest apartat, s'analitzen diferents aspectes en el context local de la ciutat de Barcelona i s'albiren alguns camins d'acció per a transformar en oportunitats les problemàtiques plantejades.

8 (Herrero, Los cinco elementos, Una cartilla de alfabetización ecológica 2021) (Herrero, Perspectivas ecofeministas para la construcción de una economía compatible con una vida buena 2012) (Herrero, Tres crisis profundas: Económica, Ecológica y de Reproducción y Cuidados Humanos 2020)

9 Ibid.

10 Ibid.

11 (Espinosa Miñoso 2016)
Les aportacions sobre la “blanquitud” de Francisco Godoy Vega en el llibre “Usos i costums dels blancs” són molt significatius referent a això: ““El blanc no és un color” ha indicat l’artista afroportuguesa Graderia Kilomba. El blanc seria més aviat una posició política que representa els privilegis històrics que ostenten persones blanques-colon-descendents. Efectivament “el blanc no és un color” (fins i tot en “teoria del color” el blanc no és un color perquè és l’absència de color) però també “sí que és un color”, a través del qual aquest privilegi històric i contemporani es materialitza quotidianament en la confortabilitat dels cossos blancs. El blanc -sigui euro blanc, llatí blanc o africà blanc descendent d’europeus- passa fronteres, accedeix a serveis, passeja per museus, va al teatre i restaurants des de la comoditat que li confereix el seu color de pell i/o trets occidentals. En canvi, les persones no blanques, encara que puguem tenir un passaport europeu, sempre serem subjectes de sospita. El blanc seria així un cos descorporitzat perquè la blanquitud mai s’enuncia ni s’assenyala. D’aquí ve que els blancs pateixin la “innocència blanca” de la qual parla la pensadora afroholandesa Gloria Wekker, és a dir, l’oblit sistemàtic dels seus privilegis actuals i l’origen colonial d’aquests privilegis; o fins i tot pateixin el que es denomina “fragilitat blanca”, és a dir, la reacció defensiva i violenta dels blancs cada cop que se’n parla o se l’acusa de racisme.”

(Godoy Vega 2023)

12 (Núñez Grez 2022)

13 (Quiceno 2016)

14 (Sumak Kawsay 2008)

15 (Morales 2019)

16 (Rivera Cusicanqui 2018), pp. 60

Buen Vivir

*¿Qué planeta vamos a dejar a nuestros hijos?
¿Qué hijos vamos a dejar a nuestro planeta?*

Pierre Rabhi

La conquista de América fue un evento devastador. Marca también el inicio de la era moderna y de una manera de pensar que ha conducido a la crisis ambiental, social y económica del mundo actual. Las culturas que habitaban esta tierra, tenían otra manera de entender el mundo y la función de la humanidad en el tiempo, la vida y la tierra.

Para sobrevivir tuvieron que resistir y aguardar. Su pensamiento permanece actualizado en los Pueblos Indios de América, y en culturas indígenas de África, Asia, el Medio Oriente, Oceanía y la misma Europa, del mundo entero.

En fechas recientes, ante la crisis global, ha surgido paralelamente en muchos lugares, un movimiento conocido como “*Sumak Kawsay*” en Ecuador, “*Sumak qamaña*” en Bolivia, o simplemente “*Buen Vivir*”.

El *Buen Vivir* se centra en la recuperación de la memoria histórica de los pueblos colonizados. La dignificación y reconstrucción del sentido de la vida y la ética de las culturas indígenas vivas. La creación de modelos propios de construcción de la felicidad, la conciencia armónica de la naturaleza y la equidad en los procesos sociales, económicos y relacionales.

13

Aunque en cada país el *Buen Vivir* adopta conceptos particulares, podemos tomar los trece principios del movimiento ecuatoriano como propuesta directriz, siendo labor de cada lector una lectura crítica de ellos:

- 1 **Saber comer:** No es equivalente a llenar el estómago; es importante escoger alimentos sanos y cada luna nueva ayunar; todo vive y necesita sustento, es por eso que a través de las ofrendas nutrimos también a la Madre Tierra, a las montañas, a los ríos. La Madre Tierra nos da los alimentos que requerimos, por eso debemos comer los de la época, del tiempo, y del propio lugar.
- 2 **Saber beber:** Antes de beber se da de beber a la Pachamama (la Tierra).
- 3 **Saber danzar:** Entrar en relación y conexión cosmológica, toda actividad debe realizarse con dimensión espiritual.
- 4 **Saber dormir:** Se tiene que dormir dos días, es decir, dormir antes de la media noche, para tener las dos energías; la de la noche y la de la mañana del día siguiente. En el hemisferio sur se tiene que dormir con la cabeza al norte, los pies al sur, en el hemisferio norte con la cabeza al sur y los pies al norte.
- 5 **Saber trabajar:** El trabajo no es sufrimiento, es alegría, debemos realizar la actividad con pasión, intensamente.
- 6 **Saber meditar:** Entrar en un proceso de introspección. El equilibrio se restablece a través del silencio de uno y se conecta con el silencio del entorno.
- 7 **Saber pensar:** Es la reflexión, no solo desde lo racional sino desde el sentir. Sin perder la razón caminemos la senda del corazón.
- 8 **Saber amar y ser amado:** El respeto a todo lo que existe genera la relación armónica. Lo complementario.
- 9 **Saber escuchar:** No solo es escuchar con los oídos; es percibir, sentir, escuchar con todo nuestro cuerpo; si todo vive, todo habla también.
- 10 **Hablar bien:** Antes de hablar hay que sentir y pensar bien, hablar bien significa hablar para construir, para alentar, para aportar. Recordemos que todo lo que hablamos se escribe en los corazones de quienes lo escuchan. A veces, es difícil borrar el efecto de algunas palabras; es por eso que hay que hablar bien.
- 11 **Saber soñar:** Partimos del principio de que todo empieza desde el sueño, por lo tanto el sueño es el inicio de la realidad. A través del sueño percibimos la vida. Soñar es proyectar la vida.
- 12 **Saber caminar:** No existe el cansancio para quien sabe caminar. Debemos estar conscientes de que uno nunca camina solo; caminamos con el viento, caminamos con la Madre Tierra, caminamos con el Padre Sol, caminamos con la Madre Luna, caminamos con los ancestros y con muchos otros seres.
- 13 **Saber dar y saber recibir:** Reconocer que la vida es la conjunción de muchos seres y muchas fuerzas. En la vida todo fluye: recibimos y damos; la interacción de las dos fuerzas genera vida. Hay que saber dar con bendición, saber dar agradeciendo por todo lo que recibimos. Agradecer es saber recibir; recibir el brillo del Padre Sol, la fuerza de la Madre Tierra, fluir como la Madre Agua y todo lo que la vida nos da.

Derecho a migrar

“1. Tota persona té dret a circular lliurement i a triar la seva residència en el territori d'un Estat. 2. Tota persona té dret a sortir de qualsevol país, fins i tot del propi, i a tornar al seu país.”

Article 13 -
Declaració Universal dels Drets Humans¹⁷

És interessant pensar les migracions com un fet històric i global que esdevé des dels inicis de la vida humana en la terra. Per exemple, en el seu llibre *Tot el que es mou* l'escriptora Valeria Mata fa apologia de la vida nòmada, de la vida errant o de l'estat de “travessar fronteres”, fent referència al que Gloria Anzaldúa flama *Nepantla* (paraula provinent del náhuatl), com a formes de resistència:

*“La vida errant desafia els tancaments, no intenta tornar a l'origen, sinó traçar nous recorreguts i trobades; està oberta a formar xarxes, comunitats i altres modes de socialització no estatal. Potser aquestes pràctiques revelen un desig de llibertat que busca trencar les formes de confinament que van caracteritzar a la modernitat, com la família, el domicili fix, la professió, la identitat sexual, etcètera, que han impedit als subjectes viure les seves múltiples potencialitats”.*¹⁸

No obstant això, Mata també reconeix les diferents maneres de migrar i com aquestes condicionen les maneres d'estar en el món:

“Dit això, es podria plantejar que el que defineix al nòmada no és l'acte literal de viatjar o desplaçar-se, sinó la subversió del conjunt de convencions que pretén ancorar el seu pensament i el seu cos. Des d'aquesta perspectiva, el nomadisme seria al mateix temps, un acte encarnat de resistència política -sempre atent a allò que es pretengui instituir i perpetuar- i un impuls que s'oposa a la territorialització forçada imposada per la màxima expressió del sedentarisme: l'Estat-nació. No oblidem que l'aparell de control de l'Estat, que obeeix a lògiques del capital i el pes

de la globalització econòmica, també pot exercir el seu poder fins al punt d'obligar al desplaçament massiu, la desaparició física i la migració forçada quan la presència d'uns certs subjectes o grups no és convenient als seus interessos.” ¹⁹

Abans es descrivia com el problema estructural de la crisi eco-social té a veure amb el model hegemònic que es basa en un sistema extractiu, de desposseïció i desnonament d'uns cossos/territoris sobre uns altres. El capitalisme de producció i explotació del treball humà ha generat que individus o comunitats completes hagin de migrar per raons de seguretat o de precarització dels seus modes de vida i subsistència.²⁰ Al mateix temps, aquesta expulsió massiva ha generat que s'incrementin les polítiques migratòries i de seguretat, des d'una perspectiva xenòfoba i feixista, que, en contra del Dret Internacional sobre Migració, revictimitza a les persones que es veuen obligades a desplaçar-se. La migració dels països del Sud Global com a resultat del sistema hegemònic és metabòlica i els cossos desplaçats es converteixen novament en matèria primera una vegada arriben als països del Nord Global.²¹ Les persones migrades encarnen cossos subalterns i en raó del seu gènere, raça, origen, són novament vulnerats. Persones indocumentades, sense papers, sense possibilitats de regularitzar la seva situació, són posades als marges. La liminalitat administrativa i falta de ciutadania plena, és a dir, falta de drets, incideix en altres formes de segregació relatives a la salut, l'habitatge o el treball. Però això es contradiu amb Barcelona, la ciutat turística, hub d'innovació i centre cosmopolita que acull el nomadisme digital. Apareix la pregunta: quin tipus de migracions són legítimes?

Luz Helena Ramírez, que forma part de l'Associació MigrESS, analitza que la població migrant a Barcelona es troba sobre representada en l'economia submergida. Aquesta economia informal alimenta el sistema capitalista perquè pugui continuar funcionant perquè es nodreix del treball invisibilitzat d'uns certs cossos per a sostenir el capital, en comptes de la vida. Les persones migrants i racialitzades, en situació administrativa irregular, són proclius a una certa mena de treballs: agricultura, construcció, cures o restauració, on són més susceptibles de ser explotats i els

drets laborals de les quals poden ser més fàcilment vulnerats per un racisme social i institucional derivat d'una mentalitat colonial. És en aquest mateix marc colonial²² que dibuixava Mata en relació a la construcció de l'imaginari Estat-nació, que sorgeixen les fronteres com a laboratoris de polítiques anti-immigratòries i que emergeixen dispositius de poder com el de la Llei d'Estrangeria.²³ Aquesta llei condiciona i obstaculitza l'eficaç regularització de les persones migrades, obligant-les a mantenir-se en l'economia informal, subsistint en treballs precaris i sense condicions laborals dignes, generant inestabilitat i condicionant les oportunitats al mercat laboral.²⁴ Addicionalment, el nou Pacte de Migració i Asil²⁵ impulsat per la Unió Europea empitjora el poder de les fronteres i significa un gran retrocés en termes de polítiques migratòries i justícia social.²⁶

És en aquest context d'insuficiència i caràcter restrictiu de la Llei d'Estrangeria, a més de la situació crítica esdevinguda per la COVID-19 que va empitjorar les condicions especialment de les persones migrants, que #RegularizaciónYa,²⁷ un moviment estatal autoorganitzat migrant i antiracista, impulsa des de 2022 el procés participatiu ciutadà de la ILP Regularització JA, un mecanisme democràtic que propendeix per un canvi legislatiu per a la regularització massiva de persones en situació administrativa irregular. #RegularizaciónYa proposa un canvi de paradigma per a enfrontar-se a la vulnerabilitat i desprotecció actual de les persones migrants i representa una oportunitat històrica per a regularitzar a més de mig milió de persones en irregularitat administrativa, sent més de la meitat dones i un de cada quatre nens i nenes. Aquest mecanisme apareix com una via necessària per a incidir en la millora de condicions de la població migrant a Barcelona. Si bé subsisteixen *economies mutants*,²⁸ migrants i de resistència en l'ecosistema d'aquesta ciutat, és prioritari avançar en la construcció d'una ciutadania plena per a accedir a diferents espais de preses de decisió. Portar endavant la ILP #RegularizaciónYa, conjuntament amb altres processos com pot ser-ho la Línia ACOL del Programa Treball i Formació²⁹ que fomenta la regularització administrativa a través de la inserció laboral, no només incidiria en la promoció dels drets fonamentals, sinó també representaria una aportació

econòmica i fiscal per al país, a més de contribuir en termes de planificació estratègica de la ciutat, en entendre el complex i ric entramat de la seva població, en tota la seva diversitat i heterogeneïtat.

Fotografies preses de la pàgina web de Top manta, marca social i solidària impulsada pel Sindicat de Venedors Ambulants de Barcelona: www.topmanta.store

- 17 (Declaración Universal de los Derechos Humanos 1948). Traducción al catalán por Lina Ruiz
- 18 (Mata 2023), Todo lo que se mueve se resiste al encierro pp. 16-19.
Traducción al catalán por Lina Ruiz
- 19 Ibíd.
- 20 Referent a això, per exemple, la cooperativa CICrA Justícia Ambiental, recentment va presentar el seu informe “Una aproximació al paper de la crisi climàtica, l’acaparament pesquer i l’extractivisme en l’expulsió de persones d’origen africà que habiten Barcelona”. En aquest estudi analitzen de manera multidimensional les causes dels moviments forçats de les persones migrades d’origen africà que viuen en aquesta ciutat.
- 21 (Herrero, Tres crisis profundas: Económica, Ecológica y de Reproducción y Cuidados Humanos 2020)
- 22 (Ramírez 2021)
- 23 (Ley Orgánica 4/2000, de 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social. s.f)
- 24 (Ramírez 2021)
- 25 (Pacto de Migración y Asilo s.f.)
- 26 (Castro 2023) (Europa pacta muerte nuevo pacto migracion asilo EU s.f.)
- 27 (#RegularizaciónYA s.f.)
- 28 Es fa referència a la Creatura Feminista, col·lectiva transfeminista i antiracista i els laboratoris d’economies mutants que impulsa. Aquests espais de formació busquen impulsar i enfortir projectes independents i autogestionats. Es plantegen com un recurs de suport i atenció enfront de la violència estructural que margina i exclou a una part de la població. Es centra en abordar les barreres i reptes als quals s’enfronten les dones, dissidents i migrants en el mercat laboral, buscant oferir eines que permetin crear estratègies conjuntes de resistència a les discriminacions laborals, socials i culturals que impedeixen el desenvolupament professional, personal i creatiu.
- 29 (Programa Trabajo y Formación – Línea ACOL (SOC–TRFO - ACOL) s.f.)

Pel dret a una alimentació culturalment adequada

“El dret a l'alimentació adequada s'exerceix quan tot home, dona o nen, ja sigui sol o en comú amb uns altres, té accés físic i econòmic, en tot moment, a l'alimentació adequada o a mitjans per a obtenir-la”.

Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals (Comitè de DESC) en el seu Comentari General³⁰

“El dret a tenir accés, de manera regular, permanent i lliure, sigui directament, sigui mitjançant compra en diners, a una alimentació q uantitativament i qualitativa adequada i suficient, que correspongui a les tradicions culturals de la població a què pertany el consumidor i que garanteixi una vida psíquica i física, individual i col·lectiva, lliure d'angoixes, satisfactòria i digna.”

Relator Especial de les Nacions Unides sobre el dret a l'alimentació³¹

El 26,5% de la població resident a Espanya es troba en risc de pobresa o exclusió social (font: taxa AROPE, 2023), amb dificultats per a accedir a una alimentació saludable i a oportunitats laborals. Això afecta a prop de 12 milions d'habitants. Addicionalment, s'estima que només en aquest país 7,7 milions de tones d'aliments es balafien cada any. En el món, un terç dels aliments es malbaraten en el camí del camp al plat (Font: Organització de les Nacions Unides per a l'Alimentació i l'Agricultura). Com assenyala la Fundació Espigoladors,³² la desigual distribució de riquesa i el funcionament de l'actual model agroalimentari són dos dels causants del que s'ha esmentat. Com resoldre la paradoxa en la qual cada vegada més

menjar es perd i al mateix temps cada vegada més persones requereixen d'ajuda alimentària?

En el marc d'aquest treball i per a aprofundir en aquestes preguntes, és necessari també pensar en el mig milió de persones indocumentades que viuen a Barcelona i en la xifra estimada que almenys un 22% de la població que viu a la ciutat és migrant (segons el cens de Idescat, 2022). En l'informe *Pel dret a una alimentació culturalment adequada* de Marta Ruiz de l'Etnogràfica, a través d'una polifonia de veus migrants, apareixen diverses preguntes: Què és sobirania alimentària? Com garantir el dret a l'alimentació en la diàspora? Com promoure una alimentació sana i sostenible des d'una perspectiva interseccional i antiracista, que promogui els espais d'acció, participació i representació de les persones migrades? En què consisteix menjar bé? Com garantir la disponibilitat, l'accés i la qualitat de l'aliment per a tots? ³³

"Un diumenge de febrer ens ajuntem en família per a cuinar i menjar un plat tradicional de la cuina bogotana: el ajiaco. Aquesta sopa restauradora és un vehicle de la memòria dels avis i del territori, de les llengües taïnas, de la connexió carib-amazònica, de la cultura andina, del mestissatge i el gust crioll. Papa groga, sabanera i pastusa, ceba llarga, guasca, alvocat, tomàquet, coriandre. És molt difícil preparar un ajiaco diaspòric i situat encara que també contingui pollastre, ou dur, crema de llet i tàperes! La veritat és que aquesta vegada, posant en suspens les relacions ecològiques i l'impacte mediambiental per la importació de tubercles congelats, herbes deshidratades i or verd, va prevaldre el que ens va nodrir l'esperit i la cultura identitària, això que ens dona sentit de pertinença, ens recorda d'on venim i qui som. Mentre ens alimentem amb un mos de sabors llunyans, intentem aproximar-nos a les nostres arrels a través del nostre paladar, memòria i digestió. El ajiaco es va presentar aquest dia com a mitjà en el qual convergia la relació que tenim com a individus i col·lectivitat amb el nostre territori." ³⁴

El relat anterior permet entreveure algunes de les característiques lligades a una alimentació culturalment adequada que subratlla Ruiz en l'informe: el factor identitària, la necessitat de vincular-se amb el territori d'origen i també amb el nou, la nostàlgia culinària, són aspectes centrals en les experiències de resistència i reconstrucció

de la vida i de les pràctiques alimentàries de les persones migrades i també de les persones nascudes a Catalunya descendents d'orígens diversos.³⁵ Per aquesta raó, en l'informe, Ruiz posa en valor el paper de l'experiència migratòria en la configuració de la identitat alimentària d'una persona o una comunitat, és a dir, fa evident com l'alimentació és un element sociocultural que travessa l'experiència migratòria de les persones, sent al seu torn un pilar de suport i un vincle amb el territori i amb els altres. Comenta que, si bé la història de les migracions fa evident el flux constant d'aliments, persones i idees que ha circulat a nivell global, en els últims sis segles això ha succeït en un marc capitalista, colonial i patriarcal. De tal manera que l'alimentació és un factor d'exclusió en l'accés a una alimentació saludable, sostenible i culturalment adequada per a les persones que han viscut processos migratoris.³⁶ Una vegada es troben en altres territoris, idees relacionades, per exemple, amb la cultura alimentària catalana o mediterrània, poden inscriure's dins de polítiques de la identificació de "això d'aquí" i "això d'allà" que esdevenen en pràctiques discriminatòries, com poden ser-ho també els discursos sobre la diversitat cultural o la interculturalitat (en termes de folklorització o tokenització, com s'explicarà més endavant), o més explícitament en accions per a reforçar i normalitzar relacions de poder o polítiques d'exclusió (reflectides en la Llei d'Estrangeria, per exemple). Al final, com esmenta Ruiz, això fa que les cultures alimentàries no hegemòniques se situïn en els marges de les polítiques públiques, el mateix que les apostes transformadores que resisteixen en les pràctiques quotidianes individuals i comunitàries. A més, cal afegir que molts d'aquests aliments de les dietes nacionalistes provenen d'Amèrica, Àsia i Àfrica a conseqüència dels processos de colonització, industrialització i globalització, a més de la tecnificació i innovació en les llavors i l'adaptació de cultius avançada pels pagesos. La inadequació en el dret a l'alimentació i l'aparició d'aquestes dinàmiques d'exclusió també es reflecteixen dins dels propis països d'origen de les persones migrants com a resultat de l'explotació, la desposesió i desplaçament que pateixen en els seus propis territoris i que poden sumar-se a les múltiples causes per les quals finalment

migren a altres països (aquest és el cas del desproveïment dels recursos pesquers a Àfrica Occidental que s'explica en l'informe desenvolupat per la Cooperativa Cicra Justícia Ambiental que s'ha esmentat abans).³⁷

Tenint en compte el context descrit anteriorment, el problema principal abordat en l'informe té a veure amb el fet que, a la ciutat de Barcelona, actualment no s'està garantint un dret a l'alimentació culturalment adequada en termes de disponibilitat, accés i qualitat. Com a conseqüència, hi ha una tendència a l'abandonament de la cultura alimentària heretada o capturada amb anterioritat, que està accelerant la pèrdua de coneixements agroalimentaris, el desinterès i la falta de temps per a la cuina i les cures a través de l'alimentació.

En aquesta línia, l'objectiu principal de l'informe és dibuixar una guia per a la construcció d'un sistema alimentari alternatiu que fomenti l'accés, la participació i representació de la població migrant. Es tracta d'un canvi d'estructura o paradigma que, a través de la recerca, la sensibilització i la dinamització propendeix per canviar la mirada que se serveix de l'aliment com un mitjà d'opressió i discriminació, per a convertir-se en un focus que visibilitza la riquesa que té la diversitat de cultures alimentàries habitants en aquesta ciutat. Cal esmentar que perquè aquest nou paradigma pugui ocórrer, ha d'haver-hi importants canvis en diferents nivells: simbòlics (referint-se al relat – la producció simbòlica), socioeconòmics (entorn de l'accés), i polítics (en termes de representació). Jo afegeixo un que té a veure amb l'afectiu i es refereix a les maneres de crear vincles i comunitat, que transita les preguntes al voltant de com acompanyar el des-arrelament que significa viure en la diàspora és aquest procés continu de cultiu, de crear arrels aquí i allà.

L'informe aborda l'aliment com una categoria cultural multidimensional i a la cultura alimentària com un conjunt de pràctiques travessades per aspectes econòmics, socials i polítics. Respecte a la identitat alimentària, l'aproximació té a veure amb les maneres de ser en el món i per a parlar d'elles exposa una miriada de veus. És interessant esmentar que, en termes generals,

allò que s'entén per una alimentació culturalment adequada té a veure amb condicions fisiològiques i sociològiques de l'aliment, així com amb la seva dimensió identitària (afectiva), relativa al personal i els desitjos. Quant als valors que li dona la diàspora en *menjar bé* i que podrien emmarcar les necessitats alimentàries de les persones migrades a Barcelona, aquests estan lligats amb: la relació amb el camp (biodiversitat, proximitat); les formes de producció i comercialització (cures, sostenibilitat de la vida, qualitat); salut (sense químics, equilibri nutricional i varietat); i en termes de sociabilitat i identitat (diversitat, sentiment de pertinença, tradició, comensalitat).

Seguint amb l'anàlisi de l'informe, a la pregunta de per què les persones migrants no poden accedir a una alimentació suficient, segura, saludable, sostenible i culturalment adequada, sent vulnerat el seu dret, responen diversos factors: en la base, el d'un sistema discriminatori de les persones migrades i de les seves necessitats. D'aquí d'ara endavant, es poden esmentar diversos aspectes que també contribueixen com l'accés limitat a aliments de proximitat, la segregació i falta d'informació, l'escassetat de temps i els canvis culturals en els hàbits alimentaris; la falta de pertinença en espais comunitaris i governança alimentària; la pèrdua d'espais públics, comunitaris i de comensalitat. Un exemple de persones afectades són les dones que treballen fora de la llar o les persones sense terra, sense contracte, sense legitimitat enfront de les estructures discriminatòries.

A continuació es resumeixen algunes estratègies plantejades en l'informe per a promoure el dret a una alimentació culturalment adequada que ressonen amb els objectius d'aquest treball. És³⁸ pel·levent esmentar que aquestes propostes estan fonamentalment emmarcades en l'àmbit de l'agroecologia i de l'economia social i solidària:

- **Producció:** Facilitar la producció per a l'autoconsum entre les comunitats (com pot ser en horts comunitaris). També fomentar la producció d'espècies al·lòctones i l'elaboració

agroecològica d'aliments identitaris de la diversitat de cultures alimentàries en el territori.

- **Accés:** Ampliar el mercat d'aliments de proximitat. Així mateix, s'assenyalen oportunitats per a diversificar l'oferta alimentària des d'una perspectiva intercultural.

- **Acció:** Oportunitats per a la resiliència ecològica, climàtica, socioeconòmica i cultural. Promoció en els sectors agroalimentaris, agroecològic i de l'economia social i solidària.

- **Sensibilització:** Fomentar la identificació, la participació i el diàleg en els espais alimentaris. S'esmenten diverses propostes per a la recerca, l'àmbit comunitari i els menjadors escolars i escoles públiques, entre altres.

- **Representació:** Es proposen diferents accions que poden avançar les administracions públiques en termes d'accés, informació, capacitat. També s'esmenten vies per a ser desenvolupades per les iniciatives comercials i de consum agroecològic, així com per les entitats de l'economia social i solidària.

En línia amb les seves propostes d'acció, Ruiz també proposa **la cuina com un projecte de resistència migrant**; com un lloc on posar de manifest reptes, oportunitats i propostes per a la construcció d'una cuina agroecològica i antiracista.

A continuació, algunes de les oportunitats que brinda aquest espai:

- **Oferta gastronòmica coherent** amb les identitats i sensibilitats de les persones que formen part dels projectes, activant i valorant els seus propis coneixements, experiències i inquietuds.

- **La cuina pensada i sentida com un espai per a la realitat personal i com una activitat col·lectiva transformadora**; com una

eina educativa dissenyada per a acabar amb els estereotips racistes i colonials.

- **Creació d'autoocupació per a immigrants** a través de projectes autogestionats i cooperatives de producció i transformació alimentària a Catalunya.
- **Promoció d'una resposta adequada** a les preferències de les persones amb cultures alimentàries diverses.
- **Processament d'aliments i tallers:** incentiu per a una alimentació diversificada, responsable i sostenible.
- **Integració de criteris de diversitat i interculturalitat** tant en l'oferta alimentària com en els equips o projectes que treballen en el sector agroalimentari.

Finalment, l'informe estableix una sèrie de reptes i/o oportunitats transversals a la possibilitat de garantir un dret a una alimentació culturalment adequada:

- **Incorporar les necessitats i particularitats alimentàries de les persones migrades a les polítiques públiques**, als espais comunitaris i a les estratègies socioeconòmiques del territori.
- **Incidir políticament en el dret a l'alimentació culturalment adequada:** sensibilitzar sobre la importància de tenir accés a una alimentació amb la qual existeix una relació de significació i identificació.
- **Situar en el centre de les polítiques alimentàries i les accions comunitàries la dimensió sociocultural i identitària de l'alimentació**, ja que té un impacte directe sobre la salut física, emocional i social de les persones.
- **Posar en valor les oportunitats que ofereix la diversitat**

d'identitats alimentàries que habiten la ciutat de Barcelona: obrir una porta a la creació de nous vincles identitaris entre les persones migrades i el nou territori a través de l'alimentació i del valor de l'agricultura de proximitat, física i emocional.

- **Generar qüestionaments sobre com construir un sistema alimentari just,** des d'una perspectiva interseccional i antiracista: descolonitzar el mecanisme etnocèntric i la seva construcció de l'imaginari de les cultures alimentàries inferioritzades

- **Posar en valor les oportunitats que ofereix la diversitat d'identitats alimentàries,** obrint una porta a la creació de nous vincles identitaris entre les persones migrades i el nou territori a través de l'alimentació i del valor de l'agricultura de proximitat, física i emocional.

Com s'ha esmentat abans, les persones migrants amb orígens diversos tenen pràctiques, maneres de fer i de ser diferents. Per aquesta raó, cal fer èmfasi en la potència del diferent i en les maneres de crear modes de ser hospitalàries, és a dir, que acullin la diferència. És interessant ressaltar que, malgrat totes les barreres, els reptes i les dificultats, les persones migrades impulsen processos de resistència que es contraposen al sistema hegemònic. Des d'aquests sabers, pràctiques i espais que es troben en els marges sembren males herbes que s'expandeixen, micelien les estructures i es tornen potència. Un cos diaspòricés un cos que es troba fragmentat, que ha fet arrels aquí i allà. Per a vincular-se es fa necessari crear espais de pertinença i comunitat. Les pràctiques alimentàries possibiliten aquesta vinculació i en estar associades amb el sosteniment de la vida, resulten fonamentals no solament en termes de necessitat i de salut, sinó també per a donar sentit, per a arrelar.³⁹

40

- 30 (ONU 1999). Traducción al catalán por Lina Ruiz
- 31 (ONU 1999). Traducción al catalán por Lina Ruiz
- 32 (Espigoladros s.f.)
- 33 (Ruiz Pascua 2023)
- 34 (Ruiz 2024)
- 35 (Ruiz Pascua 2023), pp. 25
- 36 És important esmentar que els processos de migracions i desplaçaments interns, també a Espanya, generen dinàmiques d'aculturació, exclusió i desposició en unes certes comunitats marginades, com ho són la pagesia que migra a les ciutats o les poblacions gitanes.
(Revista Soberanía Alimentaria Biodiversidad y Culturas 2021)
- 37 (Pérez 2023)
- 38 Algunes altres que s'esmenten són: Accés a aliments “quilomètrics” amb els quals no està assegurada l'absència de químics ni d'abusos laborals, i que és possible a costa d'un impacte negatiu a nivell mediambiental, socioeconòmic i cultural, perjudicial per a la salut del planeta i de les persones (Desconeixement dels mètodes de producció i difícil traçabilitat); Percepció i experiència de preus elevats dels aliments agroecològics; qualitat dels aliments: pèrdua de propietats nutritives i organolèptiques, dificultat d'accés a ingredients frescos; la seva autoproducció és molt limitada (per falta de recursos, de terra); es redueixen els temps de cuinar i augmenten els de desplaçament per a accedir a uns certs aliments. Hi ha insatisfacció en termes d'una cuina lenta i cuidada per falta de recursos, és a dir, de temps; en termes d'espais de consum: falta d'ingredients identitaris; falta de representació en altres criteris de diversitat com el llenguatge; baixa o nul·la representació de persones migrades en aquests espais que podrien complir rols de referència i confiança; l'escàs interès que les persones que formen part d'espais de consum agroecològic mostren per la possibilitat de diversificar els seus perfils i/o l'oferta alimentària i establir mecanismes de participació per a persones amb cultures alimentàries, necessitats i coneixements diferents; Comensalitat: perquè per a molts cuinar sense compartir pot suposar una pèrdua de sentit; i en relació a les llavors: sense disponibilitat, amb alts costos d'experimentació.
(Ruiz Pascua 2023).
- 39 Alguns dels processos de resistència que acull l'informe tenen a veure amb pràctiques de resignificació (en comptes de l'assimilació), per exemple, amb els cultius in situ de llavors diaspòriques; amb la importació individual d'aliments i llavors; el cultiu per a l'autoconsum; la transformació i elaboració domèstica d'aliments processats; la recol·lecció de plantes i fruites silvestres; l'intercanvi de coneixements, tècniques, maneres de preparar l'aliment o recreació amb productes substituïts (jaqueo); la diversificació de cultius per a una major resiliència climàtica i la reivindicació de les cuines comunitàries com a espais de socialització des d'on cuinar a foc lent, de manera acurada (Ruiz Pascua 2023). En resum, com subratlla Ruiz, “necessitem migrants de diversos orígens i cultures al llarg de tota la cadena alimentària, des de l'hort fins a la cuina del restaurant, que puguin conrear, processar, vendre o cuidar els aliments que els identifiquen localment, facilitant la reproducció i socialització dels seus coneixements i habilitats”
- 40 Les imatges són de Pável Zayas, ¿Qué nos come? (serie), 2021 que formen part de *Comer relacionada (y confronta mundos)* editat per Valeria Mata. La imatge amb aquest títol és la portada de la revista.

Drets culturals en el marc de la ciutat de Barcelona

“Tota persona té dret a participar lliurement en la vida cultural de la comunitat, a gaudir de les arts i a participar del progrés científic i els seus beneficis.”

Article 27 de la Declaració universal dels drets humans de les Nacions Unides⁴¹

En el sector cultural, igual que en de l'alimentació, s'evidencia baixa participació i representació de persones migrades i amb orígens diversos en els espais de presa de decisió o de poder i en els programes. Per això, aquesta secció es centra en la següent pregunta: què és cultura, per què és important i què són els drets culturals?

La cultura és un sistema complex de valors, pràctiques, sabers i relacions que, en les seves maneres d'organitzar-se, expressar-se o donar sentit promouen identitats, modes de fer, veure i pensar, sistemes-món diversos. Els aspectes culturals d'un individu o comunitat li permeten situar-se i expandir-se de manera crítica i creativa, creant imaginaris de mons mutus possibles. Així mateix, la cultura, en ser el lloc de convergència del comú, d'espais de diàleg i pensament socials, té un potencial transformador immens i és font de mobilització ciutadana. En aquest sentit, aquest treball proposa entendre l'alimentació, la cuina i la comensalitat en les seves dimensions simbòliques i materials, inserides dins del camp del cultural.

Ara bé, amb l'ànim de definir des de la perspectiva dels drets culturals el conjunt de prioritats en les polítiques culturals de la ciutat, l'Ajuntament de Barcelona compta amb el Pla de Drets Culturals de Barcelona Fem Cultura.⁴² El pla incorpora un marc de reflexió polític i una sèrie de mesures de govern i accions, vinculants i operatives. Com diu Nicolás Barbieri, investigador i professor dels

Estudis d'Arts i Humanitats de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC), *"bàsicament, quan parlem de drets culturals parlem de garantir que totes les persones tinguin, d'entrada, els recursos i les oportunitats i que realment exerceixin la possibilitat de contribuir a la cultura"*. Aquesta participació en cultura, segons Barbieri i resumida per Andrea Romanos, consta de 4 eixos d'acció: 1) Accés i consum cultural; 2) Pràctica; 3) Col·lectivització i 4) Governança. Els drets culturals, seguint aquests quatre eixos, tenen a veure llavors amb la possibilitat d'un individu de conèixer el que altres persones i grups ofereixen culturalment; de poder participar en la cultura en totes les seves dimensions i a la vegada de generar i aportar. També consisteixen en la possibilitat de gaudir de la cultura no sols de manera individual sinó col·lectivament, propiciant espais de trobada i intercanvi comunitari. Finalment, en aquests drets subjau el poder de governança ciutadà, que permet a les persones prendre decisions orientades a les polítiques i l'acció cultural. ⁴³

El Pla de Drets Culturals de Barcelona Fem Cultura, no es queda enrere sobre aquest tema. A les seves pàgines anuncia que:

"Avui més que mai, és necessari que la ciutat de Barcelona es doti d'una política cultural fonamentada en els drets culturals i que tingui l'accés, les pràctiques culturals, la innovació, la governança democràtica, el reconeixement de la diversitat, la creativitat, la producció cultural i l'enfortiment comunitari amb la ciutadania i els agents sectorials com a consideracions centrals de la seva implementació." ⁴⁴

Així mateix, emmarcada en el referent internacional dels drets culturals, estableix que diversos àmbits específics són fonamentals a l'hora de promoure'ls. Esmenta alguns: Identitats i comunitats culturals; Diversitat; Expressió i creació; Educació i formació; Informació i comunicació; Planificació urbana, sostenibilitat i medi ambient; Treball cultural i recursos econòmics; Cooperació i governança. El pla també considera que alguns principis impregnen tot el seu desenvolupament, com és el cas del foment de la diversitat i la interculturalitat:

“Un pla de polítiques culturals en clau de reforç dels drets culturals ha de situar en la primera línia de les seves actuacions el reconeixement i el foment de la manifestació de les diferents cultures que conviuen a Barcelona i que la fan, cada dia més, una ciutat oberta i diversa.” ⁴⁵

Ben aviat s'esmenten el valor de la llengua catalana com un motor de cohesió social; el compromís a la perspectiva feminista; la transparència i bon govern; la transversalitat d'unes certes mesures; l'empenta cap a la descentralització i les noves centralitats; l'extensió a una “Cultura metropolitana” i el de la sostenibilitat. L'anterior, tenint en compte el reconeixement i l'impuls dels següents vectors: Accés, creació, pràctiques culturals, comunitat, governança.

Dit l'anterior, ara cal ressaltar aquest document pioner, amb la percepció d'alguns agents de l'ecosistema cultural de la ciutat, com és el cas de Diego Salazar, director de Connectats Cooperativa:

“La participació en la vida cultural és un dret humà que no està garantit en igualtat i en una societat multicultural (com l'espanyola) és urgent garantir-lo també a la població migrant i racialitzada”. ⁴⁶

Des de fa més de 10 anys, Diego dirigeix al costat de Gigi Ríos Connectats, cooperativa que promou processos d'intervenció social, programes educatius, projectes de creació audiovisual i iniciatives d'innovació social. Entre els seus projectes més recents es troba el programa Fes! Cultura, “un espai d'aprenentatge per a la creació i el disseny de projectes culturals ideats i impulsats per artistes i creatives de diversos orígens, compromeses amb l'antiracisme i la defensa del dret a migrar”. Gràcies a la meva amistat amb ells i al seguiment dels processos que s'han avançat des de la cooperativa, a més de la meva pròpia pràctica com a gestora cultural i el desenvolupament d'activitats que impulso des de l'organització Trànsit Projectes, el tema dels drets culturals i de com garantir-los per a tots ha estat molt rellevant. Per això em refereixo a les seves paraules i a les quals han articulat juntament amb la comunitat del Fes! Cultura i altres agents, per a abordar

aquest apartat.⁴⁷

Potser el relatiu a què és cultura, per què és important i què són els drets culturals ja va quedar discretament resolt. Ara bé, el que segueix s'articula entorn de la pregunta: on estan les persones migrants i racialitzades en l'ecosistema cultural de la ciutat? quines són les causes de la seva exclusió? Si un alt percentatge de la població resident a Barcelona ha nascut fora d'Espanya, per què aquesta població *"no ocupa llocs representatius ni en la cultura, ni en l'espai social, ni en l'espai mediàtic, ni en l'espai polític"*.⁴⁸ Diego afirma que, en qualsevol cas, la població migrant es troba en els marges i en la perifèria del sistema *"en comptes d'en els escenaris, els equips de gestió dels equipaments culturals, els consells de cultura, de programació, o, en qualsevol cas, en els llocs en els quals es prenen decisions."*⁴⁹

En línia amb els apartats anteriors, s'intueix que això és conseqüència d'un sistema de discriminació i exclusió, on, si no hi ha assimilació o exotització de les persones, es relega a aquestes i les seves pràctiques culturals a les vores. Per exemple, en la Carta oberta sobre drets culturals migrants, es posa en evidència el desavantatge que tenen les persones estrangeres, especialment del sud global, per a participar en l'ecosistema de cultural local. Es planteja que:

"la falta de xarxes, el racisme, l'escassetat de referents, la llengua, les traves d'accés a la ciutadania, el desarrelament, la precarietat, el desconeixement del sistema cultural i administratiu i un llarg etcètera, són barreres que ens aboquen als marges d'un entorn cultural que percebem llunyà, exclouent i hostil. I encara que són in comptables les persones i col·lectius migrants que a poc a poc ens anem obrint pas a la ciutat, les relacions amb les institucions i entitats locals no són sempre fàcils. Moltes de les iniciatives que ens proposen corren el risc de caure en pràctiques de tokenització, és a dir, incorporen a persones migrants i racialitzades amb la finalitat de complir quotes innòcues que fan veure que es té en compte la diversitat quan en el fons aquest aspecte no és central. També són comuns les metodologies assistencialistes en les quals es convida a participar a les persones migrants com a aprenents de pràctiques artístiques hegemòniques, sense donar accés als espais de governança. O dinàmiques extractivistes que s'apropien dels sabers i del valor de "el divers", deixant fora a les persones que contribueixen amb els seus

*coneixements i són tractades com a mers objectes d'estudi. No són poques les institucions que pregonen enfocaments interculturals que celebren les diferències, però són incapaces de posicionar-se en la defensa dels drets de la població migrant o en la denúncia del colonialisme. Però què podem fer per a canviar aquesta situació? Quines propostes concretes tenim l'abast?"*⁵⁰

En termes d'accés a la cultura, la carta oberta esmenta com de problemàtic que pot ser parlar de "condicions d'igualtat" si no es té en compte un enfocament interseccional que posi de manifest les desigualtats estructurals que afecten diferents subjectivitats. Es proposa:

- **Superar la innocuïtat dels discursos sobre diversitat cultural** que únicament es centren en l'oferta de continguts culturals perquè aquesta lògica d'oferta cultural (quins són els continguts), no necessàriament correspon amb la creació (qui els produeix o decideix sobre ells) i el seu accés (qui els consumeix).

- **Incloure els interessos i les necessitats de les poblacions migrants i racialitzades**, així com la incorporació de referents d'aquestes comunitats en els equips de programació i gestió.

- **Inclusió de pràctiques culturals no hegemòniques** i de debats interns sobre eurocentrisme, homogeneïtzació cultural i antiracisme.

- **Creació d'espais hospitalaris**, d'acolliment, que convidin a participar-hi.

- **Preguntar-se sobre qui assisteixen als equipaments i programes culturals** i com es satisfan les seves necessitats, però també qui no assisteixen i per què.

- **Promoure la correspondència entre les ubicacions i les persones** per a qui es produeixen les seves activitats.⁵¹

En termes de participació activa en cultura, que té a veure amb la possibilitat de totes les persones d'accedir a recursos formatius i, a la vegada, de comptar amb espais per a desenvolupar la seva expressió artística i cultural, es van evidenciar algunes dificultats sobre les quals s'albiren vies d'acció:

- **Garantir l'accés de la diversitat** a la formació contínua en cultura
- **Promocionar pràctiques artístiques no hegemòniques** i ampliar espais de formació, acompanyament i promoció perquè les creadores migrants puguin desenvolupar els seus projectes artístics i culturals i inserir-los en el sistema cultural local.
- **Desenvolupar programes de creació i producció** que tinguin en compte els condicionants socials als quals s'enfronten els col·lectius, així com la creació de sistemes de mapatge viu i xarxes de treball pot facilitar la connexió i l'intercanvi de recursos.
- **Incorporar referents culturals migrants i racialitzades** en l'àmbit acadèmic, els mitjans de comunicació i el circuit cultural.
- **Trencar amb els patrons hegemònics establerts** i promoure el posicionament de noves tendències, com la base per a la promoció de nous referents que puguin enriquir l'oferta, atreure a nous públics i fomentar la innovació.

Sobre els punts anteriors, els beneficis socials, el sorgiment de noves audiències i el valor resultant de la incorporació de productes culturals diversos, està pendent.

En termes de pràctiques culturals comunitàries, s'esmenta que aquestes es troben fora dels radars institucionals. Per aquesta raó, és de vital importància incorporar pràctiques quotidianes com la cuina,

el treball artesanal, la dansa i la música popular, les festivitats, entre altres, al que s'entén per cultural popular local, complicant el terme i resignificant-lo amb la diversitat d'expressions culturals presents a la ciutat.

En termes de governança, es manifesta la necessitat de garantir que totes les persones tinguin l'oportunitat de participar activament en la presa de decisions i en la gestió dels recursos que afecten l'activitat cultural de la seva comunitat. S'assenyala com a fonamental el crear espais i mecanismes que permetin a les comunitats migrants participar en la presa de decisions enfront de les polítiques culturals.⁵³

Com s'ha evidenciat abans, si bé el pla de drets culturals impulsat per la ciutat de Barcelona emergeix com una proposta innovadora a nivell de polítiques públiques, no ha estat eficient ni és suficient per a garantir el dret a la cultura de tots, específicament de la població migrant. Per això, davant el panorama actual, és interessant preguntar-se, com va fer Diego en el Fòrum Indigestió, sobre *"què ens estem perdent com a societat, com a comunitat, al no obrir-li les portes a aquestes persones."* Quines són les vies d'acció que permetin que persones d'orígens i sabers diversos puguem vincular-nos i formar part de la comunitat cultural de Barcelona, *"tenint igualtat de condicions, contribuint als debats públics i formant part dels espais de decisió."*⁵⁴ Diego suggereix que, en termes socials, en excloure a les persones migrants i racialitzades dels espais de decisió, s'està perdent poder ciutadà que d'una altra manera estaria mobilitzant drets per a tots. En termes culturals, s'està desaprofitant el potencial cultural i creatiu d'una població diversa composta per fins a 177 països diferents que parlen al voltant de 300 llengües. Si es tinguessin en compte aquestes pràctiques culturals, s'expandirien els circuits i els nous públics. Finalment, en termes econòmics, si es tinguessin en compte les persones i els projectes migrants i racialitzats, s'alimentaria l'ecosistema cooperatiu i cultural, creant formes alternatives d'economia a escala humana.⁵⁵

Les idees articulades a dalt es deriven d'una polifonia de veus

migrants i racialitzades que formen part de l'entramat cultural en resistència, impulsant iniciatives en àrees de creació, producció, distribució i circulació de continguts culturals; desenvolupant activitats pedagògiques, caixes d'eines o recerques amb la intenció d'incidir en les polítiques culturals.

Per això, per a tancar aquesta secció, en la pàgina següent es presenta el resultat de la sessió de treball celebrada en el marc del **Festival #AccióMigrant** i el projecte Fes! Cultura el 6 de maig de 2023 en Fabra i Coats amb el suport de Cultura Viva i Espai Avinyó:

Drets culturals: com i per a qui? 12 propostes urgents*

Nosaltres, persones migrades i racialitzades que fem cultura a Barcelona, llancem **12 propostes urgents per garantir els nostres drets culturals:**

- 1 Garantir** l'aplicació de la **perspectiva intercultural i antiracista** de forma transversal en tots els àmbits de la cultura.
- 2 Respectar i donar suport** a les diferents expressions culturals i religioses no institucionals.
- 3 Acabar amb la invisibilització i tokenització** de la nostra presència en els espais culturals.
- 4 Trencar amb les classificacions jeràrquiques i les inequitats** en les dotacions de recursos vinculades a "cultura", "cultura popular" i "interculturalitat".

5 Donar suport proactiu a iniciatives jurídiques per a la regularització de les persones migrants en l'àmbit cultural.

6 Adoptar mesures contra la precarització, fixar honoraris justos i facilitar el procés de pagament.

7 Generar formes alternatives de reconeixement institucional als nostres coneixements i experiències en l'àmbit cultural més enllà de l'acadèmia.

8 Promoure la nostra incorporació com a programadores i dinamitzadores culturals en espais de presa de decisions.

9 Donar suport a l'obertura i continuïtat d'espais i programes autogestionats per col·lectius migrants.

10 Situar el plurilingüisme en el centre de la programació cultural.

11 Amplificar l'abast de les beques de creació artística, dels programes de residències i de professionalització de la gestió cultural i reduir les barreres burocràtiques a l'hora d'accedir a recursos públics.

12 Impulsar la creació d'una xarxa autònoma d'acompanyament i recursos a la creació de nous projectes artístics i culturals.

*Cultura migrante: 12 propuestas urgentes, 2023.

Disponible en: <https://fescultura.org/cultura-migrante-12-propuestas-urgentes/>

Garantir

l'aplicació de la perspectiva **intercultural i antiracista** de forma transversal en tots els àmbits de la cultura.

Respectar

i donar suport a les diferents **expressions culturals i religioses** no institucionals.

Acabar

amb la **invisibilització i tokenització** de la nostra presència en els espais culturals.

Arrastra hacia arriba para buscar más

Trencar

amb les **classificacions jeràrquiques i les inequitats** en les dotacions de recursos vinculades a "cultura", "cultura popular" i "interculturalitat".

Donar

suport proactiu a iniciatives jurídiques per a la **regularització de les persones migrants** en l'àmbit cultural.

Adoptar

mesures concretes **contra la precarització**, fixar honoraris justos i facilitar les formes de pagament.

Generar

formes alternatives de **reconeixement institucional** als nostres coneixements i experiències en l'àmbit cultural més enllà de l'acadèmia.

Promoure

la nostra incorporació com a **programadores i dinamitzadores** culturals en espais de presa de decisions.

Donar

suport a l'**obertura i continuïtat d'espais i programes** autogestionats per col·lectius migrants.

Situar

el **plurilingüisme** en el centre de la programació cultural.

Amplificar

l'abast de les beques de **creació artística**, dels programes de residències i de **professionalització** de la gestió cultural i reduir les barreres burocràtiques a l'hora d'accedir a recursos públics.

Impulsar

la creació d'una xarxa autònoma d'acompanyament i recursos a **la creació de nous projectes artístics i culturals**.

41 Declaración universal de los derechos humanos de las Naciones Unidas

42 (Ajuntament de Barcelona s.f.)

43 (Romanos 2023)

44 (Ajuntament de Barcelona s.f.)

45 Ibíd.

46 (Chen 2023)

47 Cal esmentar que altres projectes cooperatius com el de Perifèria Cimarronas han evidenciat la problemàtica relacionada amb l'accés, la participació, representació i governança per part de les persones migrants i racialitzades en les estructures institucionals que incideixen en la presa de decisions en l'àmbit de la producció cultural i artística, així com de la distribució de recursos, de la ciutat de Barcelona. En el llibre editat per Lucía Egaña i Giuliana Racco La cultura no és una autopista, els museus podrien ser jardins també s'assenyalen diversos eixos de discriminació basats en l'origen, la raça, el gènere, l'orientació sexual i la discapacitat i es presenten eines per a contribuir a un accés equitatiu als recursos per a la producció cultural i artística, així com a la diversificació dels programes culturals creats. També es suggereixen alguns mecanismes per a garantir la inclusió d'artistes i treballadors culturals en l'oferta de continguts, però també en les estructures internes de les institucions, en els llocs de màxim poder i de presa de decisions del sector cultural (Egaña 2024)

48 (Salazar, Podcast del 22è Fòrum Indigestió 2023)

49 Ibíd.

50 (Salazar, Carta abierta sobre derechos culturales migrantes 2023)

51 Ibíd

52 Ibíd.

53 Ibíd.

54 (Salazar, Podcast del 22è Fòrum Indigestió 2023)

55 Ibíd.

Conclusió

En els apartats anteriors s'ha evidenciat el context de crisi eco-social en la qual ens trobem, així com l'actual vulneració de drets fonamentals relatius en migrar, l'alimentació culturalment adequada i els drets culturals que esdevé específicament a la ciutat de Barcelona. Dispositius de poder com la Llei d'Estrangeria i relacions i polítiques discriminatòries entorn de l'alimentació de persones migrades i les seves pràctiques culturals, limiten l'accés, la disponibilitat, la participació, la representació i l'acció d'aquesta població, deixant-la al marge. No obstant això, també és evident que, encara des dels marges, les persones migrants i racialitzades duen a terme processos de resistència que deixen entreveure la gran diversitat en els modes de crear, fer, imaginar el món. Encara que les condicions materials, d'infraestructura i producció simbòlica no estan posant el focus sobre la població migrant i racialitzada, això no vol dir que no existeixin projectes que, des d'aquests marges, amb molta vitalitat i força, estan lluitant i resistint per a existir en el present. No obstant això, també es posa de manifest la importància de garantir la regularització administrativa per a respondre paral·lelament a la defensa dels drets sobre l'alimentació i els drets culturals. Tant en l'apartat sobre l'alimentació culturalment adequada com en el de drets culturals, apareixen moltes ressonàncies relatives als problemes, reptes i oportunitats que posa de manifest aquest context. Es conclou que, forma sigui com sigui, mentre no succeeixi un canvi significatiu de paradigma, dins d'aquest marc és necessari desenvolupar economies mutants de resistència que permetin sobreviure i incidir en el sistema hegemònic que vulnera els nostres drets. I per a això, és necessari insistir en la importància d'aplicar una perspectiva interseccional i decolonial en el desenvolupament de qualsevol proposta d'acció. Pot ser l'Economia Social i Solidària - ESS un sector des del qual desenvolupar una proposta? En un primer moment, la ESS es presenta com un horitzó de possibilitat. Ara bé, l'extensió d'aquest treball no ho permet, però també es fa necessari evidenciar que, si

bé el camp de l'ESS presenta la possibilitat de transformar positivament les condicions de vida de tots, tampoc està exempt de reptes i dificultats en termes d'accés, participació i representació de la població migrant. ⁵⁷

Potser els museus són jardins, les exposicions bosses de compostos, els artistes cucs de terra i els catàlegs teixidores de teler.

Tant de bo els museus es transformin en enormes cuines comunitàries.

Potser les arts són una eina curativa per a sanar els dolors planetaris i els cors d'éssers vius i no vius, maltractats pel capital.

Potser es trastoca un sistema complet de valors.

LA CULTURA NO ÉS UNA AUTOPISTA, ELS MUSEUS PODRIEN SER JARDINS.
Presa de decisions i distribució de recursos en l'àmbit de la producció artística i cultural,
editat per: Lluïa Egaña Rojas i Giuliana Racco, 2024

58

Traducción al catalán por Lina Ruiz

57 (MigrESS 2017) (Núñez Grez 2022)

58 El text, amb aquesta tipografia, està inclòs en el fanzine Nextli Tamali de Les Jamaicaconas

**Amanir amb experiències
inspiradores**

Connectats SCCL

Connectats és una entitat cooperativa radicada a Barcelona que promou el desenvolupament de programes culturals i educatius interdisciplinaris que activen la col·laboració entre artistes, educadors, mediadors, gestors culturals i comunitats locals, amb la finalitat d'abordar reptes socials i provocar canvis a través de l'acció. Ajuda a organitzacions públiques i privades compromeses amb el bé comú a aconseguir els seus objectius socials, ara que es consolida amb una entitat cultural que atén un model cooperatiu i sostenible.

Un dels seus projectes culturals i educatius destacats és **Fes! Cultura** amb les seves actuals variants #AcciónClima i #AcciónMigrante. Consisteix en una incubadora perquè artistes i creadors de diversos orígens residents a Barcelona participin en un procés col·lectiu de creació de noves propostes culturals d'impacte social i ambiental.

En Paraules – Relats migrants. Es tracta d'un projecte col·lectiu de creació literària i editorial que reuneix migrants, exiliats i refugiats d'Amèrica Llatina residents a Barcelona. L'objectiu és desenvolupar un procés de documentació i construcció de memòria comunitària al voltant de les situacions de violència i vulnerabilitat que obliguen a les persones d'aquesta regió a abandonar el seu lloc d'origen, i les dificultats que troben en la transició d'un lloc a un altre. La proposta facilita espais de confiança i reconexió mútua entorn de l'escriptura creativa, on es desenvolupen i comparteixen històries de vida.

Tots dos projectes promouen la creació de xarxes i comunitats afectives i polítiques. Així mateix, des de diferents espais es promou una defensa dels drets culturals des d'un enfocament de les poblacions migrants. Es reivindica la necessitat de millorar l'accés, la participació i representació de la població migrant en l'ecosistema cultural de Barcelona.

<http://connectats.org>

Sindihogar – Sabores y saberes

Sindillar-*Sindihogar és el primer sindicat feminista, antiracista i independent de dones migrants treballadores de la llar i les cures de l'estat espanyol, nascut l'any 2011 a Barcelona.

El sindicat té per objecte assegurar drets laborals, desenvolupar activitat econòmica recurrent i suficient per a mínima viabilitat. Cerca un equilibri entre la sostenibilitat econòmica de la mà d'una sostenibilitat social, relacional i reivindicativa. Aquesta reivindicació dels drets de la ciutadania comença per l'abolició de la Llei d'Estrangeria que fa que sigui molt difícil la sostenibilitat de projectes socioeconòmics integrats exclusivament per col·lectius en situació de vulnerabilitat. El col·lectiu té una dimensió interseccional i promou el recolzament i el bon viure col·lectiu.

Sabers i sabors més que un servei de servei d'àpats, és un projecte d'autogestió d'economia feminista promogut per dones migrants del sindicat de treballadores de la llar i les cures Sindihogar. Fomenta l'ocupació, la resistència i l'activisme a través de l'alimentació. Neix com a resposta a les estructures patriarcals de la Llei d'Estrangeria que oprimeix i relega a la dona migrada a la clandestinitat i a l'economia submergida. A través de la formació sociolaboral, proposa recuperar i revaloritzar la cuina com un espai de resiliència econòmica, afectiva i alimentària, enfocada en l'autogestió feminista i l'economia circular. El projecte reivindica els sabors del col·lectiu a través de la preparació de diversos plats que no contenen només ingredients, sinó també tècniques dels territoris i sabers heretats dels seus ancestres. Són conscients del risc en el qual es troba la sobirania alimentària dels seus territoris d'origen per l'exotisme, l'extracció i el capitalisme que replica estructures colonials en el sud global. Per això, aposta per una pràctica ecofeminista, conscient i respectuosa amb el medi ambient.

<https://sindillarsindihogar.carrd.co/>

Proposta d'acció

Als apartats anteriors s'evidencia la necessitat de desenvolupar economies mutants de resistència en les quals s'apliqui un enfocament interseccional i es tingui en compte el context actual de vulneracions i precarietat en el qual sobreviu la població migrant. Tenint com a punts de referència algunes experiències inspiradores com les descrites a dalt i pensant en el marc de possibilitat que brinda l'economia social i solidària, és latent aprofundir en una proposta que amplii els llocs d'accés, participació i representació d'aquesta comunitat. A continuació, es proposa la formalització d'un projecte col·lectiu com una via d'acció cap a aquest objectiu.

Las Jamaiconas és un projecte d'art, activisme i cuina conformat per Lina Ruiz (Bogotà, Colòmbia), Columba Zavala (CDMX, Mèxic) i Mariana Alva (Lima, el Perú). La nostra pràctica prové de la performance, la instal·lació, l'audiovisual, l'escriptura, la mediació educativa, entre altres. Ens interessa generar espais híbrids, jugar amb els límits entre art i cuina per a qüestionar aquests espais i poder imaginar altres maneres de pensar i fer. Aquest projecte s'emmarca en el context de la crisi eco-social i el seu lloc d'intervenció està localitzat principalment a la ciutat de Barcelona. El nostre treball passa per una reflexió constant sobre la migració, el territori i les lluites feministes, anticolonials i antiracistes. Entenem que, en la cuina, l'acte de cuinar i la comensalitat es fusionen diversos llenguatges artístics per a estimular la participació activa, la consciència política i la creació d'imaginariis. Per això volem continuar construint espais d'exploració i intercanvi des d'on proposar altres narratives i maneres de pensar la cuina, l'art i les pràctiques comunitàries.

En aquest sentit, la proposta d'acció d'aquest treball és establir les bases per a la viabilitat i sostenibilitat del projecte en el temps. Amb aquesta finalitat es proposa investigar quin tipus d'estructura

jurídica és la més idònia per a formalitzar-se, accedir a recursos i altres oportunitats. Una vegada deliberat sobre la constitució d'una associació, el que segueix és un pla d'acció que inclou l'objecte social, un esquema d'organigrama i governança; un pla econòmic i un mapa d'aliances i intercooperació com a avanços d'un primer esborrany per al desenvolupament col·lectiu dels estatuts.

Estructura jurídica

Las Jamaiconas espera constituir-se com una alternativa a l'actual sistema econòmic a través d'una estructura democràtica, solidària i comunitària que posi al centre les persones. Amb la formalització d'aquesta estructura, esperem procurar unes condicions de treball dignes, que cobreixin les nostres necessitats i aspiracions econòmiques, professionals, socials i culturals. Al mateix temps, a través de la nostra pràctica i accions, esperem incidir positivament en el nostre entorn. El nostre objectiu és impulsar un projecte d'art, cuina, pedagogia i activisme des del qual construir un espai segur de resistència, creació, formació, intercanvi i acció política. En aquesta línia, els nostres valors i formes de governança podrien bolcar-se sobre una estructura cooperativa de treball o una associació sense ànim de lucre. A través de la primera, pensem que ens posicionaríem des d'un lloc més polític i transformador, contribuint a la construcció d'un sistema econòmic alternatiu. No obstant això, el context actual i les barreres a les quals ens enfrontem, ens fan pensar que aquest pot ser un horitzó cap al qual llaurar el camí a mig o llarg termini. En el present, l'estructura de l'associació correspon millor a les nostres possibilitats.

La nostra intenció és crear una estructura democràtica, d'agrupació voluntària, sense ànim de lucre, en la qual participem de manera lliure, voluntària, solidària i compromesa; posant en comú recursos personals i amb el desig d'aconseguir millores en l'entorn i en les persones. La figura de l'associació és flexible i menys exigent

que la d'una cooperativa. No necessita escriptura pública, manteniment de salaris ni patrimoni inicial (tampoc elimina drets com el de l'atur, considerat com un privilegi del nord global que enmig de la precarietat a la qual ens enfrontem es presenta com un recurs útil de subsistència). Per contra, els requisits de constitució, estatuts i el règim d'una cooperativa són molt més complexos i exigeixen una major responsabilitat. Per l'anterior, l'estructura jurídica de l'associació permet pensar en un pla de viabilitat econòmic més factible. Addicionalment, donades les dimensions a les quals aspirem inicialment, l'assemblea estaria constituïda per les mateixes persones que la junta directiva i l'equip tècnic, fomentant la presa de decisions democràtica i posant al centre la cura i les persones.

Objecte social de l'Associació (Articles 2 dels Estatuts)

Els fins de l'associació són:

Generar alternatives a l'actual sistema econòmic des de l'economia cooperativa, solidària i comunitària a la ciutat de Barcelona. Espera participar en la construcció d'una comunitat crítica, basada en els valors de suport mutu, responsabilitat, democràcia, igualtat, equitat, solidaritat, honestat, transparència, horitzontalitat, responsabilitat social i sostenibilitat. Es constitueix com un projecte d'art, cuina, pedagogia i activisme. Volem construir un espai segur de resistència, creació, formació, intercanvi i acció política. L'objectiu és contribuir a una societat dinàmica i transformadora on l'educació, la creativitat i l'alimentació s'entrellacen per a promoure un aprenentatge significatiu i la construcció d'una visió compartida d'un món comú més solidari. Volem facilitar converses i reflexions crítiques sobre temes socials, polítics i culturals, des d'una perspectiva anticolonial, migrant i antiracista que permeti imaginar

formes alternatives de construir i habitar el món, de relacionar-nos, de projectar un horitzó comú de futur.

En termes generals, les línies de treball de l'associació són:

Afectes

Creació de xarxescura, complicitats i resistència per a situar-nos i transitar la nostra experiència migratòria de manera col·lectiva.

Cultura

Impulsar pràctiques culturals, comunitàries i artístiques, entenent les dimensions simbòliques i materials de la cultura: com donem sentit al món / com ens identifiquem / com ocupem / construïm espais i infraestructures comunes que ens permetin expressar-ho.

Alimentació

Reflexió i foment d'una cuina diaspòrica i situada, des d'on pensar les ecologies de l'aliment, la cuina i la comensalitat.

Educació

Desenvolupament d'espais de formació, intercanvi i construcció col·lectiva de coneixement, a partir d'una aproximació a altres pedagogies i promovent la descolonització dels sabers.

Activisme

Acció i participació ciutadana en defensa dels drets de totes, des d'una perspectiva feminista decolonial i antiracista.

Per aquests motius, les finalitats de l'associació són:

- **Enfortir el pensament crític i solidari** a la ciutat de Barcelona com a instrument per al canvi econòmic, social i mediambiental.
- **Promoure la participació de persones d'orígens diversos** dins de l'ecosistema cultural i incloure perspectiva antiracista i decolonial en el discurs i pràctiques de l'ecosistema cultural
- **Facilitar i acompanyar processos de transformació grupal i comunitària**, potenciant l'empoderament de les persones i grups en el seu context relacional
- **Dotar-nos d'un espai comú** on poder desenvolupar activitats i projectes comunitaris
- **Afavorir processos d'aliances i inter-cooperació** com un element necessari per a la construcció d'un mercat social des dels valors de l'economia solidària.
- **Dinamitzar i participar en xarxes territorials** que estiguin en concordança amb els fins de l'associació.
- **Generar ofertes de treball**, especialment a persones en situació d'irregularitat administrativa que els permetin regularitzar-se.
- **Aconseguir recursos privats i/o públics** per a facilitar el desenvolupament de les activitats que estiguin en concordança amb els fins de l'associació.

Per a aconseguir les seves finalitats, l'associació duu a terme les activitats següents:

- **Creació de continguts, metodologies i projectes**
- **Desenvolupament de tasques** de coordinació, producció, finançament, comunicacions, gestió d'espais i logística per a la producció d'esdeveniments, programes i altres activitats
- **Foment del pensament crític i creatiu** a través de xerrades, laboratoris, tallers, cursos específics i elaboració de recursos i materials diversos
- **Creació artística** de performances, instal·lacions, exposicions
- **Treball en xarxa amb altres associacions similars**, administracions públiques i col·lectius locals que persegueixen els fins de l'associació.
- **Prestar serveis addicionals, sempre que corresponguin als valors de l'associació, entre els quals s'inclouen:**
  - a. Servei de menjars (servei d'àpats - catering)
  - b. Producció audiovisual
  - c. Disseny gràfic i edició de textos
  - d. Consultoria en gestió cultural: formulació, disseny, coordinació, execució tècnica i producció de projectes culturals
  - e. Acompanyament en processos de mediació amb comunitats
- **Participació en espais acadèmics, artístics i polítics**
- **Promoció de les activitats a través de xarxes socials**, RRSS, desenvolupament d'estratègies i materials per a difusió.

Organigrama y gobernança

Pla Econòmic (semestre II 2024)

Previsió de Ingressos i despeses		
Costes previstos	A. Recaudes i Recursos (Règim de prestat) 100000000	
		100000000 (100000000) (100000000) (100000000)
		Costes de Gestió (100000000) (100000000) (100000000) (100000000)
		Magnituds (100000000) (100000000) (100000000) (100000000)
	B. Equilibri (Ingressos i despeses) (100000000) (100000000) (100000000) (100000000)	
		100000000 (100000000) (100000000) (100000000)
		100000000 (100000000) (100000000) (100000000)
		100000000 (100000000) (100000000) (100000000)
		100000000 (100000000) (100000000) (100000000)
		100000000 (100000000) (100000000) (100000000)
		100000000 (100000000) (100000000) (100000000)
		100000000 (100000000) (100000000) (100000000)
		100000000 (100000000) (100000000) (100000000)
		100000000 (100000000) (100000000) (100000000)
	Total Costes previstos 100000000	

Ingressos previstos	A. Ingressos i recursos autoritzats	
		400000000000
		400000000000
	B. Ingressos i recursos autoritzats	
		400000000000
	C. Ingressos i recursos autoritzats	
		400000000000
	D. Ingressos i recursos autoritzats	
		400000000000
	E. Ingressos i recursos autoritzats	
		400000000000
	F. Ingressos i recursos autoritzats	
		400000000000
	G. Ingressos i recursos autoritzats	
		400000000000
H. Ingressos i recursos autoritzats		
	400000000000	
I. Ingressos i recursos autoritzats		
	400000000000	
J. Ingressos i recursos autoritzats		
	400000000000	
K. Ingressos i recursos autoritzats		
	400000000000	
L. Ingressos i recursos autoritzats		
	400000000000	
M. Ingressos i recursos autoritzats		
	400000000000	
N. Ingressos i recursos autoritzats		
	400000000000	
O. Ingressos i recursos autoritzats		
	400000000000	
Total Ingressos previstos 400000000000		

Balance final (año 2024)

Total Ingressos	400000000000
Total Gastos	100000000000
Excedente (Ingressos - Gastos)	300000000000

Mon I	Mon II	Mon III	Mon IV	
Regenerations	Subtotal 24	Subtotal 24	Subtotal 24	
				Subtotal 5.600,00 €
911,00 €	890,24 €	891,00 €	911,00 €	4.403,24 €
800,00 €	800,00 €	800,00 €	800,00 €	3.200,00 €
911,00 €	890,24 €	891,00 €	911,00 €	4.403,24 €
				Subtotal 2,00 €
				Subtotal 2,00 €
				Subtotal 2,00 €
				Subtotal 2,00 €
				Subtotal 2,00 €
				Subtotal 2,00 €
				Subtotal 2,00 €
				Subtotal 2,00 €
				Subtotal 2,00 €
				Subtotal 2,00 €
				Subtotal 2,00 €
				Subtotal 2,00 €
				Subtotal 2,00 €
				Subtotal 2,00 €
19,24 €				19,24 €
				Subtotal
				11.436,00 €
				Subtotal 7,00 €
				7,00 €
				7,00 €
				Subtotal 7,00 €
				Subtotal 7,00 €
				Subtotal 4.800,00 €
				2,00 €
7.194,00 €		7.194,00 €		4.998,00 €
800,00 €	800,00 €	800,00 €		2.400,00 €
		900		900,00 €
				Subtotal 170,00 €
11,00 €				11,00 €
100,00 €				100,00 €
				Subtotal 2,00 €
				Subtotal 2,00 €
				Subtotal 1.876,00 €
680,00 €				680,00 €
739,00 €				739,00 €
400,00 €				400,00 €
739,00 €				739,00 €
				Subtotal 320,00 €
717,00 €				717,00 €
				Subtotal 7,00 €
				Subtotal 2,00 €
				Subtotal 7,00 €
				10.443,00 €

Mapa d'aliances i intercooperació

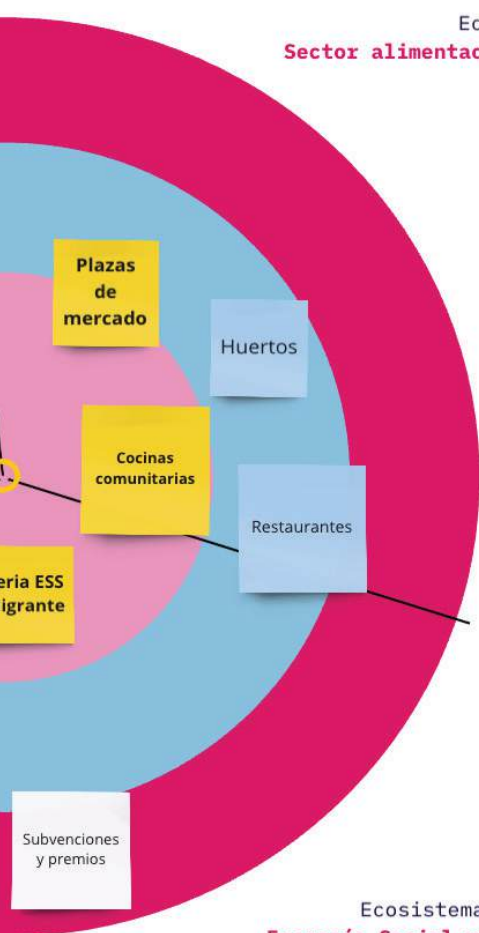
Las Jamaiconas es dirigeix a espais educatius, de divulgació de la cultura alimentària, cuines comunitàries, a comunitats de pensament crític, a grups diversos de persones interessades a explorar altres modes de pensar i fer.

Ecosistema A
Sector cultural, artístic y educativo

Ecosistema B
Sector alimentación / práctica culinaria

Ecosistema C
Economía Social y solidaria

Ecosistema**Tipo****Organización****Actividades****Recursos****A.
Sector
cultural,
artístico y
educativo**

Organizaciones
artísticas y
culturales -
autogestionadas /
migras

Fes! Cultura
Radas studio
L'Occulta
F.R.U.T.A
...

Talleres
Conferencias
Performance

Públicos
Espacios
Honorarios /
Taquilla

Organizaciones
artísticas y
culturales públicas y
privadas

Centro Cívicos
La Capella
Santa Mónica
MACBA
MNAC
Konvent Zero
Teatre Arnau
La Central

Talleres
Conferencias
Performance
Residencias

Públicos
Espacios
Honorarios /
Taquilla

Premios,
subvenciones,
residencias

Diputació de
Barcelona

Ayuntamiento de
Barcelona
(Becas Barcelona
Crea, ICUB)

Ministerio de
cultura y deporte

Generalitat de C
atalunya

Residencia MAR
(Madrid)

Fundaciones:
Carulla,
La Caixa,
Santander,
Nina Carasso

Art for Change
Europa Creativa

Formación
Fondos
Proyectos
Residencias

Premios y
subvenciones
Residencias

Ecosistema**Tipo****Organización****Actividades****Recursos**

Ecosistema	Tipo	Organización	Actividades	Recursos
B. Sector alimentación / práctica culinaria	Cocinas comunitarias	La Cuina del MACBA Plazas de mercado	Talleres Conferencias Venta de productos Espacios	Públicos Espacios Honorarios / Taquilla Venta de pro- ductos
	Sector alimentación	Restaurantes Plazas de mercado Huertos	Talleres Conferencias Venta de productos Espacios	Públicos Espacios Honorarios / Taquilla
C. Economía Social y solidaria	Ferias	Feria ESS Migrante	Venta de productos	Públicos Venta de productos
	Premios, subvenciones, residencias	Emfortim Impuls Bloc4 Premio Mikaela Chalmeta	Formación Fondos	Premios y subvenciones

Bibliografía

- #RegularizaciónYA.** Página web: <https://regularizacionya.com/>
- Ajuntament de Barcelona.** s.f. Aquí es fa Cultura. <https://www.barcelona.cat/aqui-es-fa-cultura/es>
- Alfonso, Carlos y Consuegra, Cristina.** 2020. Mundos Mutuos - La Cocina Como Taller. Cajón de Sastre.
- Boserman, Carla y Monsonís, Marina.** 2021. La cocina situada - Un diccionario ilustrado para la soberanía alimentari. Editorial GG.
- Castro, Irene.** 2023. La UE Cierra El Pacto Migratorio Que endurecerá Las Condiciones de recepción y asilo tras años de pelea. https://www.eldiario.es/desalambre/ue-acuerda-pacto-migratorio-en-durecera-condiciones-recepcion-asilo-anos-pelea_1_10780624.html
- Chen, Pamela.** 2023. AccióMigrant pone en el centro la producción cultural colectiva de las personas migrantes y racializadas. <https://www.elsaltodiario.com/culturas/acciomigrant-festival-culturas-resistencia-produccion-cultural-colectiva-migrantes-barcelona#:~:text=Uno%20de%20los%20coordinadores%2C%20Diego,la%20poblaci%C3%B3n%20migrante%20y%20racializada.>
- Declaración Universal de los Derechos Humanos.** 1948.
- Egaña, Lucía y Racco, Giuliana.** 2024. La cultura no es una autopista, los museos podrían ser jardines. Toma de decisiones y distribución de recursos en el ámbito de la producción artística y cultural.
- Espinosa Miñoso, Yuderkys.** 2016. De por qué es necesario un feminismo descolonial: diferenciación, dominación co-constitutiva de la modernidad occidental y el fin de la política de la identidad. Solar, Año 12 (1): 171.
- Fundación Espigoladors,** Página web: <https://espigoladors.cat/>
- Godoy Vega, Francisco.** 2023. Usos y costumbres de los blancos. OnA Ediciones.
- Haraway, Donna.** 1995. Ciencia, cyborgs y mujeres. La invención de la naturaleza . Madrid: Cátedra.
- . 2019. Seguir con el problema: Generar parentesco en el Chthuluceno. Consonni.

- Herrero, Yayo.** 2012. Perspectivas ecofeministas para la construcción de una economía compatible con una vida buena. En Sostenibilidad de la vida - Aportaciones desde la Economía Solidaria, Feminista y Ecológica., Capítulo 4.
- . 2020. Tres crisis profundas: Económica, Ecológica y de Reproducción y Cuidados Humanos. Prod. Disponible en: <https://www.youtube.com/watch?v=Ix9khaqo1YQ>
- . 2021. Los cinco elementos, Una cartilla de alfabetización ecológica. Arcadia.
- León, Magdalena.** 2012. Perspectivas ecofeministas para la construcción de una economía compatible con una vida buena, Reas Euskadi. En Economía Solidaria y Buen Vivir. Nuevos enfoques para una nueva economía, Capítulo 3.
- Ley de Extranjería / Ley Orgánica 4/2000**, de 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social. s.f.
- Mata, Valeria** editora. 2021. Comer relaciona (y confronta mundos). Centro Cultural de España en México
- . 2023. Todo lo que se mueve. Comisura.
- MigrESS, Associació.** 2017. Una economia solidària per a tothom? Persones migrades a l'economia social i solidària: límits i potencialitats. Barcelona: XES.
- Morales, Taniel.** 2019. Manual para Maestros Que Lloran Por Las Noches. Secretaría de Educación de Guanajuato.
- Núñez Grez, Karolyna y Romero Losacco, José.** 2022. Desentrañando el Pluriverso Decolonial. En Solidaridad económica, buenos vivires y descolonialidad del poder, Epílogo.
- ONU.** 1999. Observación General 12 - El Derecho a una alimentación adecuada (art. 11).
- OpEPA - Organización para la Educación y Protección Ambiental.** 2024. Comer y crear mundo: Una guía de nuevas narrativas para la transformación de los sistemas alimentarios.
- Pérez, Beatriz Felipe y Jaume Pujolràs Pomés.** 2023. Una aproximación al papel de la crisis climática, el acaparamiento pesquero y el extractivismo en la expulsión de personas de origen africano que habitan Barcelona. CICrA Justicia Ambiental.

Programa Trabajo y Formación – Línea ACOL (SOC–TRFO - ACOL). Disponible en: <https://serveiocupacio.gencat.cat/es/detall/article/Trabajo-y-Formacion-Convocatoria-2022-00001>.

Quiceno, Natalia. 2016. Vivir Sabroso. Luchas y movimientos afrotrataños, en Bojayá, Chocó, Colombia. Editorial Universidad del Rosario.

Ramírez, Luz Helena. 2021. L'antiracisme a l'Economia Social i Solidària. Avançant cap a una economia diversa i transformadora. Nexa / Tardor-Hivern 27-30.

Revista Soberanía Alimentaria Biodiversidad y Culturas, No. 40, Primavera 2021.

Rivera Cusicanqui, Silvia. 2018. Un mundo ch'ixi es posible. Ensayos desde un presente en crisis. Tinta Limón.

Romanos, Andrea. 2023. Los derechos culturales, clave en la lucha contra las desigualdades sociales. Disponible en: <https://www.uoc.edu/es/news/2023/119-derechos-culturales-clave-lucha-contra-desigualdades-sociales>.

Ruiz Pascua, Marta. 2023. Pel dret a l'alimentació culturalment adequada: Diagnosi etnogràfica i propostes agroecològiques. L'Etnogràfica - Antropologia per a la transformació social.

s.f. Europa pacta muerte nuevo pacto migracion asilo EU.

Disponible en:

<https://www.elsaltodiario.com/migracion/europa-pacta-muerte-nuevo-pacto-migracion-asilo-ue>.

s.f. Pacto de Migración y Asilo. Disponible en:

<https://www.consilium.europa.eu/es/policies/eu-migration-policy/eu-migration-asylum-reform-pact/>.

Salazar, Diego. 2023. Carta abierta sobre derechos culturales migrantes. Disponible en: <https://fescultura.org/carta-abierta-sobre-derechos-culturales-migrantes/>.

—. 2023. Podcast del 22è Fòrum Indigestió. Disponible en: <https://nativa.cat/2023/12/podcast-del-22e-forum-indigestio/>.

Sumak Kawsay. 2008. (Constitución del Ecuador).

Varios autores. Carta Abierta sobre derechos culturales migrantes – Fes! Cultura. Disponible en: <https://fescultura.org/cultura-migrante-12-propuestas-urgentes/>.

Accedeix a les xarxes socials, al perfil de spotify i
als fanzines digitals de Les Jamaiconas aquí:

LAS JAMAICONAS

afectos*arte*cocina*pedagogía*activismo

@las.jamaiconas | lasjamaiconas@gmail.com

I aquesta manera de
pensar,
ser i fer
en col·lectiu,
és a dir,
**tots aquests afectes
que cuinem,
són polítics i,
a la vegada,
tenen el poder de
polititzar-nos.**

Las Jamaiconas